

Jan Doležal (1902 — 1965) — priekopník psychológie práce v ČSSR

Nie náhodne sa dostávame v našom časopise k profilu Jana Doležala. Patrí nielen k prvej generácii bádateľov, ktorí sa vyhranene zamerali na výskum človeka pri práci, ale i medzi tých budovateľov vedy o práci, ktorí jej zasvätili celý svoj život. Za svojho 40-ročného účinkovania v oblasti psychológie práce prekonal nielen patričný entuziazmus pri jej vznikaní, ale dokázal pri nej zostať aj v časoch kritických, a tak prispieť k prebudovaniu jej základných koncepcií a preorientovať ju na nové perspektívy. Spomienka na Jana Doležala ako na budovateľa psychológie práce je na mieste tým viac, že práve na minulé dni pripadá jeho nedožitá sedemdesiatka.

Narodil sa 30. marca 1902 vo Vnoranoch pri Veselí na Moravě. Gymnázium až po 6. triedu študoval v Strážnici, 7. a 8. triedu v Skalici na Slovensku, kde roku 1921 i maturoval. Po maturite sa zapisuje na Filozofickú fakultu Karlovej univerzity v Prahe. Už v prvom roku strháva na seba jeho záujem profesor František Krejčí, prvý teoretický spracovateľ experimentálnej psychológie i prvý organizátor (spolu s docentom V. Forstrom) experimentálneho bádania v psychológii u nás. Pre lepšie prehlbenie sa v tejto novej vedeckej disciplíne odchádza za ňou až ku jej prameňu, za aký sa v tých časoch považoval Ústav experimentálnej psychológie na univerzite v Lipsku, založený W. Wundtom. Tu už ako študent vypracoval experimentálnu štúdiu o „analýze práce na otáčavých kľukách“. Svoje štúdiá zakončil doktorátom filozofie v r. 1927. No už

r. 1926 nastúpil miesto asistenta v Psychologickom ústave na Vysokej škole technickej v Drážďanoch, kde zostal 6 rokov (nakoniec ako jeho vedúci). Roku 1932 sa vracia do Prahy a stáva sa námestníkom riaditeľa vo vtedajšom (a u nás najstaršom) ústave pre aplikovanú psychológiu práce, ktorý vtedy niesol názov Psychotechnický ústav Masa-

rykovej akadémie práce. Je to ten istý ústav, ktorý v r. 1928 poskytol veľmi účinnú pomoc (prepožičaním odborníka — v osobe Dr. Josefa Stavěla — i základného laboratórneho inventára) pri organizovaní Psychotechnického ústavu a Ústrednej poradne povolání v Bratislave, ktorý bol potom v r. 1930 prevzatý do správy Slovenskej krajiny, a tak poštátnený.

Po príchode J. Doležala bol ústav zorganizovaný ako Ústrední psychotechnický ústav československý, ktorý — ako poloverejná inštitúcia — stál organizačne i finančne najbližšie k rezortom škol-

stva a sociálnej starostlivosti. Zásluhou koncepcie Jana Doležala, ktorý sa stal jeho riaditeľom, bol ústav v roku 1938 prebudovaný na širšiu bádateľskú i aplikačnú bázu, a to ako Ústav ľudskej práce. V tomto širokom zameraní, v ktorom bola okrem psychológie zastúpená aj fyziológia a sociológia práce, ba aj ekonómia a organizácia práce, prekonal Ústav ľudskej práce i dobu okupácie a veľmi aktívne sa orientoval na nové problémy, ktoré prinieslo oslobodenie štátu a organizovanie socialistického hospodárstva u nás, a to až po zánik ústavu v roku 1951, ku ktorému došlo v dôsledku administratívnych opatrení.

Roku 1936 sa Jan Doležal habilitoval na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe pre odbor psychotechniky a roku 1947 bol tam vymenovaný za profesora pre experimentálnu a použitú psychológiu. V tých rokoch Jan Doležal mnoho energie venoval odražaniu útokov na použitú i experimentálnu psychológiu na jednej strane i prebudovaniu psychológie a psychológie práce na pavlovovský a marxistický základ na druhej strane, aby sa psychológia stala spôsobilou konať platné služby v našej, socializmus budujúcej spoločnosti.

To sa mu podarilo najmä prechodom za vedúceho — vtedy novej — katedry psychológie na Karlovej univerzite. Tu sa mohutne zaslúžil o zorganizovanie odborného štúdia psychológie i o prvé sformovanie špecializácie „psychológa práce“, no ďalej i o prestavbu starého Psychologického ústavu fakulty na ústav pričlenený rovno k univerzite, ktorému Doležal dal ako hlavné zameranie skúmanie pracovných úkonov u človeka. Osobné poznačenie psychológiou práce (alebo — ako sa to vtedy volalo — psychológiou v ekonomickej praxi) ovplyvnilo aj program prvého štátneho plánu vedeckého výskumu, v ktorom bol Doležal predsedom rady ústrednej úlohy XIV—2 „Výskum vplyvu spojenia telesnej a duševnej práce vo výchove na všestranný rozvoj osobnosti v komunistickej spoločnosti“. Uprostred stopercentnej zaujatosti o ústav i o organizáciu celého psychologického života u nás sa však Jan Doležal náhle stal obeťou zákernej choroby, ktorej podľahol 12. januára 1965.

Pre psychológiu práce je životné dielo Jana Doležala významné po niekoľkých stránkach, ktorých dopad sa pociťuje ešte aj pri jej dnešnej organizácii.

Na prvom mieste je to psychologické štúdium pracovných pohybov a úkonov. Zásluhou Jana Doležala je, že proti starším štúdiám pohybovým a časomeračským si berie za predmet analýzy komplexné pracovné úkony, pri ktorých ho však ne zaujímajú len pohybové úkony, ale aj účasť jednotlivých duševných funkcií na nich, najmä pamäti a pozornosti. Toto zameranie prevláda v Doležalových koncepciách po celý jeho život, ako o tom svedčia nielen jeho prvé výskumné práce, ale i koncepcie výskumov z posledných rokov jeho života, pre ktoré sám projektoval veľmi dômyselné aparatúry a ktoré dosiahli spracovania v jeho vedeckých pokračovateľoch.

Na druhom mieste si zasluhuje pozornosť viac rás opracovaná koncepcia začleňovania ľudí do rozličných povolání, či už poradenstvom pri voľbe povolania alebo výberom na povolanie. Hoci prekonal „klasickú“ éru merania duševných schopností pomocou testov v zrelom veku, predsa nebol jeho nekritickým zástancom. Už pred odsúdením „testológie“ vypracoval psychologický postup poradenstva pre maturantov i mladších študentov. Jeho ťažiskom je analýza osobného založenia adolescentov, ktorej schémy sa (po menších úpravách) dá používať dosiaľ.

Jan Doležal sa vždy díval na psychológiu práce ako na špeciálne vedecké odvetvie, ktorého bádania možno s veľkým efektom využiť v spoločenskej praxi. V tom smere naplno domýšľal aj pozície a zámery prvej psychotechniky, i keď v determinácii vtedajšou kapitalistickou spoločenskou štruktúrou. No bol medzi prvými u nás i medzi psychológmi socialistických krajín, ktorí dokázali našu preorientovanú psychológiu zamerať i na riešenie konkrétnych úloh našej socialistickej spoločnosti. Tým smerom sa niesli nielen jeho programové prejavy ako predsedu Komisie pre psychológiu Československej psychologickéj spoločnosti pri ČSAV, ale aj konkrétne organizačné riešenia (napr. v spojitosti s prípravou personalistov, kádrovníkov, závodných psychológov ap.).

Uvedenou činnosťou Jan Doležal podstatne prispel k budovaniu vedeckého bádania práce. Podnikal prvé psychologické štúdiá pracovných úkonov u nás a prvý riešil i formy a metódy používané pri voľbe povolania u mládeže i pri selekcii pracovníkov (najmä železničiarovských profesií). Prvý zorganizoval aj pracovisko pre vedecké bádanie práce, na ktorom sa už presadzoval komplexný prístup k štúdiu práce nielen zo strany psychológie, ale aj fyziológie, medicíny, pedagogiky, ekonomiky a organizácie práce. Tým sa stal nielen predchodcom nášho terajšieho organizovaného úsilia o vedecké zvládnutie problémov ľudskej práce, ale vo viacerých smeroch vytvoril preň aj koncepčné, metodické i organizačné základy.*)

Anton Jurovský

*) Príspevok bol vypracovaný na podklade údajov, obsiahnutých v článku V. Chmeláča, *K šedesátinám prof. dr. Jana Doležala*, Československá psychologie 1962, VI, č. 1, str. 110—116, kde je aj úplná Doležalova bibliografia.